

Hoàng Thái hậu ý Lan

Vinh nhân Hoàng thái hậu ý Lan triều Lý là một nhân vật lịch sử và văn hóa nổi tiếng của nước nhà. Tên tuổi cũng như cuộc đời bà gắn chặt với sự nghiệp của hai ông vua anh kiệt là Lý Thánh Tông chồng bà và Lý Nhân Tông, con trai bà.

Gần một nghìn năm qua, trong sử sách, trong ký ức nhân dân cả nước, đặc biệt là trong lòng nhân dân Ngọc Quỳnh, bà ý Lan đã trở thành hình ảnh tiêu biểu cho những đức tính cao quý của dân tộc, như lòng can đảm, trí thông minh, tinh thần chịu khó học hỏi để vươn lên, có trách nhiệm lo toan gánh vác công việc chung của đất nước, giàu lòng nhân ái...

Quê hương và gia thế:

Bà ý Lan quê ở hương Thổ Lỗi, tức thôn Ngọc Quỳnh, xã Như Quỳnh, huyện Mỹ Văn tỉnh Hải Hưng nay là tỉnh Hưng Yên. Bà tên thật là Lê Thị Khiết, sinh ngày 7/3/1044. Lúc mới lọt lòng, Lê Thị Khiết đã có dáng vẻ xinh đẹp. Khi bà 12 tuổi thì thân mẫu qua đời, Ba, bốn năm sau, thân phụ, một người có học vấn, làm việc nơi công đường, lấy vợ kế. Nhưng ít lâu sau ông cũng tạ thế. Lê Thị Khiết sống với bà mẹ kế hiền lành, chăm lo tần tảo việc nhà. Hai người nương tựa vào nhau như tình mẫu tử thật sự.

Bà ý Lan với vua Lý Thánh Tông

Khi ấy ở nước ta thuộc Vương triều Lý, do Lý Thánh Tông trị vì. Lý Thánh Tông (huý là Nhật Tôn, con trưởng Lý Thái Tông), sinh năm 1023, lên làm vua năm 1054, mất năm 1072, thọ 50 tuổi. Lý Thánh Tông được sử sách khen là bậc vua có công giữ yên đất nước, mở mang, phát triển văn hóa, kinh tế và rất giàu lòng yêu thương nhân dân.

Sách Đại Việt sử ký toàn thư chép, Vua Lý Thánh Tông năm 40 tuổi vẫn chưa có con trai. Nhà vua bèn đi tới các chùa, quán để cầu tự. Vua đi xem đến đâu, con trai, con gái nô nức đổ ra xem. Duy có một người con gái ở hương Thổ Lỗi đang hái dâu, cứ đứng nguyên chỗ, tựa mình vào bụi lan. Vua trông thấy nàng xinh đẹp, cho đưa về cung và tỏ lòng yêu dấu, phong làm ý Lan phu nhân (1063). Người dựa vào gốc lan, ý Lan phu nhân chính là Lê Thị Khiết.

Năm 1066, bà Lê Thị Khiết sinh được một cậu con trai, đặt tên là Lý Càn Đức. Lý Thánh Tông vô cùng sung sướng, ngay ngày hôm sau, lập Càn Đức làm hoàng thái tử và phong ý Lan phu nhân làm Thần phi.

Năm 1068, bà ý Lan lại sinh thêm một người con trai là hoàng tử Minh Nhận Vương. Từ đây, sử gọi bà là Nguyên phi ý Lan.

Nguyên phi ý Lan được xem là một nhân vật lịch sử và tên tuổi bà được sử sách truyền tụng có lẽ bắt đầu từ sự kiện năm 1069. Năm ấy, Lý Thánh Tông mang quân đi đánh giặc phương nam. ở nhà, bà ý Lan tích cực tham gia công việc triều chính, làm được nhiều việc tốt đẹp. Trong khi đó, Lý Thánh Tông đánh trận không thắng, liền đem quân về. Giữa đường trở về, Lý Thánh Tông nghe tin báo rằng nguyên phi ý Lan đã giúp vào chính sự, làm cho trong nước yên ổn, lòng dân vui vẻ. Bà được nhân dân quý trọng, tôn vinh. Lý Thánh Tông bèn nói: "Nguyên phi là đàn bà còn làm được như thế, ta là đàn ông thì chẳng được việc gì". Sau đó Lý Thánh Tông đưa quân quay lại đánh bắt được vua Chiêm Thành là Chế Củ, ca khúc khải hoàn. Trong sự nghiệp chấn hưng đất nước của Lý Thánh Tông, rõ ràng có vai trò không nhỏ của Nguyên phi ý Lan.

Bà ý Lan dưới triều Lý Nhân Tông

Năm 1072, Lý Thánh Tông mất, Lý Càn Đức, mới 7 tuổi lên ngôi vua và Nguyên phi ý Lan được tôn làm Hoàng thái phi. Lý Đạo Thành, một người trong hoàng tộc, giữ chức thái sư giúp đỡ công việc triều chính. Dưới triều Lý Nhân Tông, bà ý Lan đóng vai trò nổi bật trong đời sống cung đình. Với tư cách là mẹ đẻ ra vua, năm 1073, bà ý Lan được tôn làm Linh nhân hoàng thái

hậu. Là một phụ nữ tài trí, đức độ, lại được Lý Thường Kiệt ủng hộ, nên Hoàng thái hậu ý Lan đã có những đóng góp tích cực vào cơ nghiệp nhà Lý, nhất là về mặt văn hóa, xã hội.

ở thời Lý, trong tầng lớp nhân dân lao động, chủ yếu là nông dân, có nhiều người nghèo khổ, phải bán mình đi làm thuê, làm mướn. Con trai không lấy nổi vợ, con gái không lấy được chồng. Cảm thương cho những số phận hẩm hiu đó, bà ý Lan đã lấy tiền trong kho của vương triều, dùng để chuộc những cô con gái nhà nghèo đã phải bán đợ mình, rồi gả họ cho những người góa vợ hoặc vì nghèo khó không có vợ. Với việc làm nhân chính như vậy, quả là "Thái hậu ý Lan đã đổi mệnh cho họ"...

Bà ý Lan với văn hóa phật giáo thời Lý

Bà ý Lan không chỉ là người hâm mộ đạo Phật, đã có công xây dựng hàng trăm ngôi chùa mà còn là người hiểu biết sâu sắc Phật học, có kiến thức về Phật học, không thua kém các Thiền sư nổi tiếng đương thời. Hoàng Thái hậu ý Lan có viết một bài kệ:

Sắc thị không, không tức sắc

Không thị sắc, sắc tức không

Sắc không quân bất quảng

Phương đắc kế chân không

Nghĩa là:

Sắc là không, không tức sắc

Không là sắc, sắc tức không

Sắc không đều chẳng quảng

Mới được hợp chân tông.

Với bài kệ này, Hoàng thái hậu ý Lan được các nhà nghiên cứu văn học xếp vào hàng tác giả văn học thời Lý- Trần. ý Lan Hoàng thái hậu qua đời ngày 25/7/1117, an táng ở Thọ Lăng, phủ Thiên Đức.

Ngót 900 năm qua, tên tuổi Hoàng thái hậu ý Lan đã in đậm trong tâm trí người Việt Nam, để lại trong lòng dân niềm mến mộ sâu sắc.